

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ
ВІД КІБЕРНАСИЛЬСТВАPSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF PROTECTING
CHILDREN AGAINST CYBER VIOLENCE

Проблема захисту дітей та підлітків від насильства в кіберпросторі актуалізує потребу поглибленого вивчення її соціально-педагогічних аспектів. Зазначено, що сьогодні спостерігається поглиблення тенденції розширення ризиків та загроз впливу на психологічну й соціальну безпеку особисті з боку віртуального інформаційного простору. При цьому в зону ризику перш за все потрапляють діти, учнівська та студентська молодь. Подано загальну типологізацію кібербулінгу як загрози психологічній та соціальній безпеці особистості. Розглянуто характерні ознаки та чинники кібернасильства, а також його негативні наслідки на психічне здоров'я дітей.

Психологічну небезпеку із боку кібернасильства потрібно розглядати на рівні особистості та системи батьківсько-дитячих відносин, а також відносин дитина-дитина, педагог-дитина у суспільстві. Захист дітей-користувачів он-лайн залишається складним завданням сьогодення та потребує дієвих заходів.

Актуальною проблемою залишається розробка та впровадження ефективних програм, заходів із протидії та запобігання кібербулінгу в освітньому середовищі. Захист від насильства у кіберпросторі потребує комплексного підходу та вимагає побудови ефективної системи профілактики та протидії, яка спирається на принципи соціальної безпеки особистості, саморегуляції, психологічного самозахисту та взаємодопомоги.

Особливого значення має набути фахова робота педагогів та психологів щодо розробки ефективних способів профілактики кібернасильства, шляхів зменшення негативних наслідків цього явища, застосування інформаційно-цифрових програм профілактики кібербулінгу.

Проблема протидії та захисту дітей від насильства у кіберпросторі може бути вирішена тільки у співпраці загальноосвітніх шкіл, Національної поліції України та батьків. Сучасне виховання як в родині, так і в освітньому закладі має включати обов'язково розмови про цифрову безпеку. З метою зниження ризику кібернасильства батькам варто бути уважними до дитини, важливим є підтримка довірливих стосунків з нею, здійснення обмеженого контролю на застосування технічних засобів, формування інформаційно-комунікативної культури.

Надання психологічної допомоги дітям, які пережили різні види насильства, вимагає врахування вікових особливостей дітей та підготовки кваліфікованих кадрів для роботи з ними, використання ефективних технологій психолого-педагогічного супроводу дітей та підлітків.

Ключові слова: агресія, насильство, кібернасильство, віртуальний простір, кібербу-

лінг, дитина, психологічна безпека, педагоги, батьки, психологи.

The problem of protecting children and adolescents from violence in cyberspace actualizes the need for in-depth study of its socio-pedagogical aspects. It is noted that today there is a deepening trend of the expansion of risks and threats of influence on the psychological and social safety of individuals from the virtual information space. At the same time, first of all, children, pupils and student youth fall into the risk zone. A general typology of cyberbullying as a threat to the psychological and social safety of an individual is presented. The characteristic signs and factors of cyber-violence, as well as its negative consequences on the mental health of children, are considered.

Psychological danger from cyber-violence should be considered at the level of the individual and the system of parent-child relations, as well as child-child, teacher-child relations in society. Protection of children online users remains a difficult task today and requires effective measures. The development and implementation of effective programs, measures to counter and prevent cyberbullying in the educational environment remains an urgent problem. Protection against violence in cyberspace requires a comprehensive approach and requires the construction of an effective system of prevention and countermeasures, which is based on the principles of social security of the individual, self-regulation, psychological self-defense, and mutual assistance.

The professional work of teachers and psychologists regarding the development of effective methods of prevention of cyber-violence, ways of reducing the negative consequences of this phenomenon, and the use of information and digital programs for the prevention of cyber-bullying should acquire special importance.

The problem of combating and protecting children from violence in cyberspace can be solved only with the cooperation of secondary schools, the National Police of Ukraine and parents. Modern upbringing, both in the family and in an educational institution, must necessarily include conversations about digital security. In order to reduce the risk of cyber-violence, parents should be attentive to the child, it is important to maintain a trusting relationship with him, implement a limited counter to the use of technical means, and form an information and communication culture.

Providing psychological assistance to children who have experienced various types of violence requires taking into account the age characteristics of children and training qualified staff to work with them, using effective technologies of psychological and pedagogic support for children and adolescents.

Key words: aggression, violence, cyber violence, virtual space, cyberbullying, child, psychological safety, teachers, parents, psychologists.

УДК 377. 06

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.40>

Лялюк Г.М.,

докт. пед. наук, доцент,

доцент кафедри теоретичної психології

Львівського державного університету

внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні наша держава переживає негативні соціально-політичні процеси, важкі воєнні реалії, які

супроводжуються значними кризовими змінами та явищами у суспільстві. Одним із таких явищ є насильство, яким наповнені різноманітні сфери

людського буття. Воно має вираження у пануванні таких явищ як знецінення життя, антигуманність, агресія, жорстокість.

За соціально-предметними особливостями домінуючих типів застосовуваного насильства розрізняють передусім фізичне та психологічне, а також проміжні та суміжні його прояви та виміри: вербальне насильство, сексуальне та т. п. Відповідно, за своїми праксеологічними проявами соціальне насильство поділяють на пряме/ безпосереднє (передусім фізичне та суміжне із ними) та опосередковане (фінансове, гендерне та ін.) [12].

Окреме місце у цьому контексті посідає проблематика «насильства у кібер-просторі» або «віртуального насильства», зокрема явища «кібербулінгу» («cyberbullying») та/або «кіберпереслідування» («cyberstalking»), що здійснюється із застосуванням засобів електронних комунікацій [6].

Надшвидкі темпи процесів інформатизації сучасного суспільства зробили інформаційні, комп'ютерні, мультимедійні технології ключовим об'єктом у житті людини, що призвело до суттєвої трансформації самого її життя. На сьогодні майже кожний дорослий та дитина не можуть уявити своє життя без комп'ютера, смартфона, чи будь-яких інших гаджетів, що забезпечують вихід в мережу Інтернет. За результатами міжнародного дослідницького проєкту ESPAD, у 2020 році лише 6,7% опитаних підлітків в Україні не користувались соціальними мережами. Близько 45% підлітків проводять у соціальних мережах до 3 годин на день, а ще майже 50% – 4 та більше годин [1].

Як наслідок, людство опинилося як перед принципово новими можливостями, так і перед принципово новими викликами та загрозами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кібербулінгу розглядається у наукових дослідженнях зарубіжних (P. Bosij, M. Gottfredson, L. McFarlane, J. Petrocelli) та вітчизняних вчених (М. Корнієнко, Н. Лесько, І. Лубенець, Л. Найдьонові, Т. Миронюк, О. Міхеєва, М. Корнієнко, В. Симховича та ін.).

Термін «кібербулінг», введений канадським вченим Б. Белсі, що трактується як використання інформаційних та комунікаційних технологій для підтримки навмисної, повторної та ворожої поведінки особи чи групи осіб, яка має на меті заподіяти шкоду іншим особам [5].

Переважно вчені трактують «кібербулінг», як психологічний вплив однієї особистості на свідомість іншої у віртуальному просторі з метою образити та зацькувати її [11].

Суспільні відносини, які виникають у віртуальному середовищі, крім позитивних сторін (швидкість обробки та передачі інформації, швидке вирішення професійних й освітніх задач за допомогою прикладних комп'ютерних програм,

мобільних додатків та ін.), мають також і різко негативний, суспільно небезпечний характер: спостерігається поглиблення тенденції розширення ризиків та загроз впливу на психологічну і соціальну безпеку особисті з боку віртуального інформаційного простору.

Сьогоднішнє цифрове середовище – це новий ризик (від кібербулінгу та продажу наркотичних речовин до дитячої порнографії, торгівлі людьми, самогубства тощо), що стає глобальною проблемою педагогів, психологів, правоохоронних органів [6]. При цьому в зону ризику перш за все потрапляють діти та підлітки, адже не мають ще сформованої психологічної стійкості та перебувають на початку власної соціалізації у суспільстві. Особливо цьому сприяють неконтрольовані використання змісту та відсутність або слабка сформованість критичного мислення.

Дитина сприймає Інтернет як безпечне середовище і коли виявляється, що воно може бути агресивним, спрацьовує ефект несподіванки, а це травмує набагато сильніше. Діти є найбільш незахищеною від насильства категорією осіб. Насильство та кібернасильство зокрема, за своїми наслідками відноситься до найважчих психологічних травм, тому важливо якомога раніше діагностувати факти насильства над дитиною та оцінити їх наслідки для психіки.

Значна кількість підлітків стають жертвами знущань із боку своїх однокласників, які знімають призначені відео та без дозволу розміщують в Інтернет, де їх може переглянути мільйони людей. Анонімні погрози, тролінг, кіберсталкінг, секстинг – усе це є сучасними різновидами цькування в Інтернеті. Такі форми насильства набирають усе більших обертів. Часто діти не розуміють, як можуть захиститися від кібербулінгу. Більш того, батьки самі переважно не знають, як себе безпечно поводити в Інтернеті та яким чином захистити себе та свою дитину. Нажаль, досить частими стали й випадки суїциду через кібербулінг.

За результатами дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) серед 10–17-річних українців кожен п'ятий підліток визнає себе жертвою онлайн-знущань [3]. Разом із тим, слід зазначити, що така статистика вказує лише на певну кількість підлітків, які заявили про вчинені насильницькі дії по відношенню до них.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити, що статистичні дані не виділяють в окрему категорію насильницькі та маніпуляційні дії у кіберпросторі. Відповідно, питома вага онлайн-знущань, цькування, сталкінгу, флємінгу, залишається поза увагою як батьків, вчителів, так і представників правоохоронних органів.

Наслідки насильства викликають важкі психологічні травми і чинять негативний вплив на

особистість дитини, тобто перешкоджають дитині реалізувати себе в соціально, професійно та особистісне. Порушення прав і свобод дитини у кіберпросторі, нажалі, залишається проблемою недостатньо розробленою і у правовому полі.

Як бачимо, проблема кібербулінгу є надзвичайно актуальною та потребує поглиблених досліджень. Статистика свідчить, що кібержорстокість продовжує набирати обертів, незважаючи на зусилля педагогів та батьків, протидію держави та запровадження різних соціально-педагогічних програм проти злуцань. Тому проблема захисту дітей та підлітків від насильства в кіберпросторі актуалізує потребу поглибленого вивчення її психолого-педагогічних аспектів.

Метою статті став теоретичний аналіз психолого-педагогічних аспектів проблеми захисту дітей від кібернасильства.

Виклад основного матеріалу. «Кібернасильство» загалом та «кібербулінг»/«кіберпереслідування» зокрема характеризується певними ознаками, які претендують на принципову соціальну значущість. Передусім «кібернасильство» не є фізичним (оскільки здійснюється у «кіберпросторі»), а переважно вербальним, психологічним та/або психоемоційним [6]. Засоби кібербулінгу можна ідентифікувати і як інформаційну зброю за напрямком та ступенем інформаційного характеру психологічного тиску.

Сьогодні існує широкий спектр тлумачень поняття кібербулінгу в науковій літературі, а саме: «кібербулінг – це жорстокі дії з метою дошкулити, нашкочити, принизити дитину, в яких використовуються інформаційно-комунікаційні засоби: гаджети, мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі тощо» [7]; «систематичні умисні дії з боку особи чи групи осіб (частіше підлітків) із використанням інформаційно-комунікаційних засобів, спрямовані проти іншої особи (осіб), що характеризуються створенням ворожої, принизливої, образливої ситуації й метою або наслідком яких є залякування, порушення права на безпечне навчання, повагу, честь, гідність, майно, здоров'я і життя, обмеження свободи волевиявлення особи (осіб) тощо» [10]; «агресивна поведінка (найчастіше підлітка), яка здійснюється проти конкретної дитини (жертви) засобами електронної комунікації (Інтернет, мобільні телефони, соціальні мережі)» [9].

Таким чином, кібербулінг загалом розглядається як психологічний вплив однієї особистості на свідомість іншої у віртуальному просторі (систематичний, умисний, спрямований проти особистості, всупереч її волі), який вчиняється із використанням інформаційно-комунікаційних засобів і виражається у формі передавання невизначеному колу інших осіб повідомлень, фото-, відеоматеріалів з метою зацькувати, образити, зганьбити, принизити її [11].

Характерними рисами кібербулінгу є те, що це навмисна агресивна поведінка, яка здійснюється неодноразово, періодично; відбувається між злочинцем та жертвою, які нерівні за владою, та здійснюється за допомогою електронних технологій. Булери в кіберпросторі є більш агресивними, ніж в оф-лайн, оскільки для них відсутній зворотній зв'язок між своїми діями та негативними наслідками цих дій для жертви, що зменшує ймовірність емпатичної реакції до жертви. Проблема кібербулінгу характеризується й тим, що така агресія може статися в будь-який час і в будь-якому місці. Завдяки сучасним технологіям насильство у кіберпросторі може реалізовуватися цілодобово та анонімно. Похідним чинником «анонімності» є проблема ускладнення визначення пошуку його джерел та ідентифікації осіб, залучених в цей процес.

Специфічною ознакою є те, що кібербулери почуваються в безпеці тероризуючи своїх жертв. Вони вважають себе «непереможними» завдяки анонімності, що забезпечується електронними засобами. Елементи сприйнятої анонімності в режимі он-лайн та безпека перебування за екраном комп'ютера допомагають звільнитись від тиску із боку суспільства, моралі, совісті та етики.

Кібербулінг негативно впливає на психічне здоров'я підлітків, викликаючи депресію, зниження самооцінки та суїцидальні думки. Результати наукових досліджень дозволили констатувати кореляцію кібербулінгу із депресією, ворожістю, тривожністю, соматизацією, кібер-жорстокістю та віктимізацією [11].

Діти та підлітки часто не розповідають батькам про такі негаразди через страх батьківських заборон використання потрібних їм засобів зв'язку, а відтак залишаються без необхідної, вкрай важливої для них, допомоги та підтримки.

Саме відсутність довіри дитини до батьків часто посилює негативний вплив наслідків кібернасильства на особистісний розвиток дитини, її психічне здоров'я.

Найчастіше жертвами булінгу, на думку Д. Ольвеуса, стають діти, які: мають підвищений або високий рівень тривожності, невпевнені в собі, нещасні, із заниженим рівнем самооцінки; переважно не мають близьких друзів серед однолітків, віддають перевагу спілкуванню із старшими дітьми чи з дорослими; чутливі, сором'язливі, лякливі; схильні до меланхолії; фізично слабші діти, у порівнянні з ровесниками [18].

Також жертвами булінгу можуть стати діти, які: пасивно очікують насильства від агресора; самотні; мають негативний досвід життя; діти та підлітки із соціально-неблагополучних сімей; зазнають фізичного насильства в сім'ї; не вірять, що їх можуть захистити вчителі; замовчують факти

насильства та цькування; не вважають себе значущими; прийняли насильство як норму [18].

Досліджуючи кібербулінг як форму психологічного насильства, дослідники О. Міхеєва та М. Корнієнко, зауважують, що найчастіше жертвами саме кібербулінгу стають підлітки, які позбавлені батьківського піклування та уваги, не мають емоційного зв'язку із батьками; підлітки, які зазнають жорстокого ставлення від батьків, вороже сприймають світ та у реальному житті часто стають жертвами насильства та самі проявляють насильницькі дії у сторону слабших від них; підлітки, що виховуються в умовах тиранії з боку батьків і перебувають у постійній ситуації підкорення волі та неможливості виразити свою думку; підлітки, що мають психофізичні особливості (різні форми розумової відсталості, психопатії та ін.); підлітки з сімей із низьким соціальним статусом [7].

Додаткову глибину та проблемність цьому явищу надає та обставина, що викладені в глобальну мережу фіксації проявів насильства (тексти, зображення, відео тощо) легкодоступні широкій аудиторії, причому їх важко позбутися (адже видалити з мережі «вірусні» сюжети майже неможливо). Відтак, принципово ускладнюється похідна проблема соціально-психологічної реабілітації та соціально-середовищної адаптації жертв кібернасильства.

Кібербулінг має власну типологію, де класифікаційною ознакою є форма поведінки, відповідно до якої виокремлюють певні типи кібербулінгу. Американські вчені Р. Ковальські, С. Лімбер, П. Агатстон виділяють вісім типів поведінки, характерних для кібербулінгу: перепалки, або флеймінг – обмін короткими, запальними, гнівними репліками між двома чи більше учасниками за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (в чатах, на форумах); нападки, або харасмент – це використання повторюваних образливих повідомлень, які спрямовані на жертву (наприклад, постійні погрозові дзвінки чи повідомлення на мобільний телефон) з переважанням персональних каналів комунікації; обмовлення, зведення наклепів – розповсюдження неправдивої принизливої інформації із використанням інформаційних технологій (текстові повідомлення, відео чи фото, на яких зображено жертву в образливій формі), слід зазначити, що жертвами можуть стати не тільки окрема особа, але й група дітей; самозванство, втілення у певну особу – агресор позиціонує себе жертвою, використовуючи при цьому її пароль доступу до аккаунту в соціальних мережах, блозі, електронній пошті, системі миттєвих повідомлень тощо, а відтак здійснює негативну комунікацію [16].

Коли із адреси жертви без її відома відправляються ганебні провокаційні листи, виникає «хвиля зворотних зв'язків», в результаті якої розгублена жертва неочікувано отримує гнівні

відповіді; ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження – отримання персональної інформації (текстів, фото, відео) та її передача іншим поштою або в Інтернет; відчуження (остракізм, ізоляція). Потреба в афіліації, бажання бути включеним у соціальну групу, мотивує багато вчинків дитини, і саме тому виключення із групи однолітків сприймається дуже болісно, як соціальна «смерть». Онлайн-відчуження можливе в будь-якому віртуальному дитячому середовищі, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти, список друзів [16].

Кіберостракізм – приховане вистежування через Інтернет та переслідування необережних чи вибраних з певною метою користувачів для організації злочинних дій (нападу, побиття, зґвалтування). Хепіслепінг – найбільш розповсюджений вид кібербулінгу, який передбачає розміщення відеороликів в Інтернеті, де їх можуть переглядати тисячі користувачів без жодної згоди жертви. Інша форма хепіслепінгу – це передавання сюжетів через мобільні телефони [16].

Дослідниця І. Лубенець, аналізуючи явище кібербулінгу, виділяє такі його форми: персоніфікований, яка передбачає адресну розсилку інформації жертві; не персоніфікований, що полягає у розповсюдженні інформації жертві й поширенні її в публічному інформаційному просторі для невизначеного кола осіб, створюючи навколо жертви в референтних соціальних групах (клас, двір, школа) негативну обстановку засудження, неповаги, приниження, ізоляції тощо; відкритий, прямий кібербулінг – розсилка повідомлень, листів, відео, фотографій образливого, погрожуючого характеру; розповсюдження особистої інформації (правдивої чи неправдивої), яка дискредитує жертву; зйомка бійок, фізичної розправи, знущань за допомогою сучасних гаджетів із подальшою їх демонстрацією; латентний кібербулінг – це прихована агресія, за якої поведінка кібербулера замаскована під звичайну бесіду щодо обміну думок, дискусію тощо, тобто вона не позиціонує себе як агресивну. Знаряддям образ є сарказм, іронія, провокативна поведінка тощо. Метою такої поведінки є образи, дошкулання, цькування, провокація конфлікту, здобуття інформації особистого характеру із подальшим її використанням у злочинних цілях тощо [5].

Психологічну небезпеку із боку кібербулінгу потрібно розглядати на рівні особистості та системи батьківсько-дитячих відносин, а також відносин дитина-дитина, педагог-дитина у суспільстві. Захист користувачів он-лайн залишається складним завданням сьогодення та потребує дієвих заходів.

Однак, не лише насильницькі дії можуть заподіяти шкоду дитині. Маніпуляція свідомістю дитини, застосування методів соціальної інженерії не

є насильницькими, але вони впливають на психіку поза свідомістю. У результаті можуть виникати сильні душевні хвилювання, у такому стані діти можуть скоїти радикальні негативні вчинки, як внутрішнього так і зовнішнього прояву (самогубство, масові розстріли). Якщо ж розглядати маніпуляції свідомістю у кіберпросторі через призму права, то загрози та небезпеки у цифровому просторі визначаються як дії, що порушують основні права та свободи людини [4].

Варто відзначити також перші комплексні кроки в нашій державі, які робляться у напрямку протидії кібербулінгу дітей та молоді в Інтернеті. Зокрема, мова йде про ініціювання Президентом України Національної стратегії захисту дітей у цифровому середовищі на 2021–2026 рр. із метою забезпечення прав та свобод дитини, її захисту від будь-яких форм насильства, експлуатації та зловживань у цифровому середовищі.

Для ефективної роботи із забезпечення безпеки дітей в кіберпросторі та усунення загроз для їх нормального розвитку, створено в нашій країні новітні сучасні інструменти – безпечні Інтернет ресурси (мобільні додатки).

Зокрема, впроваджено проект «My safety friends» – програму побудови додаткової сучасної прийнятної комунікації громадою, службою у справах дітей та сім'ї, ювенальною поліцією, навчальними закладами, державними та неурядовими організаціями, а також дитиною та її батьками (опікунами) для обміну необхідною інформацією та допомоги [9]. Інтернет ресурс «My safety friends» дозволяє зменшити кількість фактів булінгу, а також допомагає дітям віднайти відповіді на всі актуальні питання під час дорослішання, отримати інформацію про цікаві дитячі заходи, акції, конкурси, вікторини, тощо, обмінюватися інформацією та мати усі останні новини, як серед друзів, так і в суспільстві.

Для зменшення випадків кібербулінгу також створено різноманітні чат-боти, які є комп'ютерними програмами, розробленими на основі нейромереж і новітніх технологій, які ведуть бесіду за допомогою слухових чи текстових методів. Одним із таких є чат-бот «Kids Police» розроблено на базі месенджера Telegram. За допомогою цього чат-боту можна віднайти велику кількість інформації про те, як виявити кібербулера, що робити дитині, якщо вона стала жертвою кібернасильства. В ньому також можна дізнатися, як самостійно видалити принизливі матеріали із мережі Інтернет [13].

Також досить ефективним є чат-бот «Кіберпес» у якому можна дізнатись про те, як саме швидко відреагувати дітям, батькам та педагогам у випадку кібербулінгу [14]. На платформі Prometheus педагоги можуть також пройти безкоштовний онлайн-курс «Протидія та попередження

булінгу (цькуванню) в закладах освіти», що був створений за ініціатииви МОН України.

Для того щоб не стати жертвою кібербулінгу, дитині потрібно дотримуватися певних правил з якими її можуть ознайомити батьки, педагоги, психологи. При заході чи реєстрації на різноманітних сайтах дитина повинна усвідомлювати, що не варто писати особисту інформацію, вказувати номери мобільних телефонів, номер пошти чи адресу проживання. Вмикати веб-камеру лише при спілкуванні із близькими людьми, друзями чи родичами. Всі випадки агресії та знущань в мережі Інтернет потрібно одразу ігнорувати, що дозволяє припинити кібербулінг на ранній стадії.

Висновки. Отже, проблема кібернасильства є відносно новими поняттями у психолого-педагогічній науці. Її формування є наслідком поширення у соціальному житті ролі інформаційних технологій. Психологічну небезпеку із боку кібернасильства потрібно розглядати на рівні особистості та системи батьківсько-дитячих відносин, а також відносин дитина-дитина, педагог-дитина у суспільстві. Захист дітей-користувачів он-лайн залишається складним завданням сьогодення та потребує дієвих заходів. Актуальною проблемою залишається розробка та впровадження ефективних програм, заходів із протидії та запобігання кібербулінгу в освітньому середовищі. Захист від насильства у кіберпросторі потребує комплексного підходу та вимагає побудови ефективної системи профілактики та протидії, яка спирається на принципи соціальної безпеки особистості, саморегуляції, психологічного самозахисту та взаємодопомоги.

Особливого значення має набути фахова робота соціальних педагогів та психологів щодо розробки ефективних способів профілактики кібернасильства, шляхів зменшення негативних наслідків цього явища, застосування інформаційно-цифрових програм профілактики кібербулінгу.

Проблема протидії та захисту дітей від насильства у кіберпросторі може бути вирішена тільки у співпраці загальноосвітніх шкіл, Національної поліції України та батьків. Сучасне виховання як в родині, так і в освітньому закладі має включати обов'язково розмови про цифрову безпеку. З метою зниження ризику кібернасильства батькам варто бути уважними до дитини, важливим є підтримка довірливих стосунків з нею, здійснення обмеженого контролю на застосування технічних засобів, формування інформаційно-комунікативної культури.

Надання психологічної допомоги дітям, які пережили різні види насильства, вимагає врахування вікових особливостей дітей та підготовки кваліфікованих кадрів для роботи з ними, використання ефективних технологій психолого-педагогічного супроводу дітей та підлітків.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розробці психолого-педагогічного супроводу дітей та підлітків, які зазнали кібернасильства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безпека дітей в інтернеті: що треба знати батькам і вчителям URL: <https://naglyad.org/uk/2022/12/09/bezpeka-ditej-v-interneti-shho-treba-znati-batkam-i-vchitelyam/>
2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст.33) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
3. Кібербулінг: як захистити себе та своїх дітей від віртуального насильства? URL: <https://www.projectkeshner.org.ua/news/bezpechnyy-internet-i-ak-zakhystyty-sebe-ta-svoikh-ditey-vid-kibernasyi-stva/>
4. Ковальчук А. Ю. Коцюбинська Ю. М. Форми насильницьких дій і маніпуляцій свідомістю неповнолітнього в кіберпросторі. Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 3 червня 2021 року). Київ 2021. С. 61-64.
5. Лубенець Ірина. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2016. № 3. С. 178–182.
6. Лялюк Г.М. Насильство в кіберпросторі: соціально-психологічний аспект. Інформаційні технології в освіті та практиці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17 грудня 2021). Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 53-56.
7. Міхєєва О.Ю., Корнієнко М.М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. Young Scientist. № 11 (63), 2018. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/60.pdf>
8. Мишко Н. М. Психотехнічні засоби у роботі з булінгом у сучасних економічних умовах. URL <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17525/1/53.pdf>
9. Найдьонова Л.А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації. Серія: На допомогу вчителю. Вип. 4. К., 2011. 34 с.
10. Павлиш Т., Хочич Є. Роль Національної поліції України у забезпеченні протидії кібербулінгу серед учнів загальноосвітніх шкіл. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка» Випуск 9(17), 2020.
11. Пантелєєва Н.М., Кабенгеле Г. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальній безпеці життєдіяльності особистості та суспільства. *Фінансовий протіп* 2018 № 4 (32) С. 125-131.
12. Полтораков О. Ю. Сучасні соціокультурні виміри насильства: соціологічний підхід. *Габітус*. 2019. № 8. С. 25-28.
13. Поліція запровадила для дітей чат-бот «KidsPolice» URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/politsiyazaprovadila-dlya-ditey-chatbot-kidspolice>.
14. 50% Підлітків в Україні були жертвами цькувань в Інтернеті – презентовано чат-бот «Кіберпес» для допомоги у боротьбі з кібербулінгом URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/50-pidlitkiv-v-ukrayini-bulizhertvami-ckuvan-v-interneti-prezentovano-chat-bot-kiberpes-dlya-dopomogi-u-borotbi-z-kiberbuling>
15. Старушко О. Б., Прокопов С. О. Шляхи боротьби з кібербулінгом С. 79-81 Інформаційні технології в освіті та практиці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17 грудня 2021) Львів : ЛьвДУВС, 2021. 97 с.
16. Фадєєва М. В. Структура психологічної готовності вчителя до надання психологічної допомоги дитині – жертві кібербулінгу. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: зб. ст. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 39, ч. 1. С. 21–27.
17. Vocij P. Seven fallacies about cyber stalking. *Prison Service Journal*. 2003. № 149. pp. 37-42.
18. Olweus D. *Bullying at school*. Blackwell Publ. 1993. 215 p. URL: <https://books.google.com.ua>